

Helmut Reimitz

Zgodovina in identiteta v frankovskih kraljestvih merovinške in karolinške dobe

UDK 940.1+930.22

REIMITZ Helmut, dr., izredni profesor, Princeton University, History Department, USA, Princeton NJ 08544-1017, 129 Dickinson Hall

Zgodovina in identiteta v frankovskih kraljestvih merovinške in karolinške dobe

Zgodovinski časopis, Ljubljana 62/2008 (138), št. 3–4, str. 287–299, cit. 63

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (De., Sn., En.)

Članek na primeru različnih tekstov frankovske historiografije, ki so se nam ohranili v različnih verzijah in različnih povezavah, opozarja na njihovo – deloma tudi konkurenčno – vlogo pri oblikovanju frankovske identitete. Na sploh se zdi, da je pri raziskovanju etničnih identitet in državnih tvorb zgodnjega srednjega veka v Evropi nujno potrebno v večji meri upoštevati raznosterost in tudi konkurenčnost takratnih pogledov na zgodovino.

Avtorski izvleček

UDC 940.1+930.22

REIMITZ Helmut, PhD, Assistant Professor, Princeton University, History Department, USA, Princeton NJ 08544-1017, 129 Dickinson Hall

History and Identity in Frankish Kingdoms during the Reign of the Merovingians and the Carolingians

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 62/2008 (138), No. 3–4, pp. 287–299, 63 notes

Language: Sn. (De., Sn., En.)

By examining historiographic texts from the Frankish period that have been preserved in different versions and contexts the article points out their role in the formation of Frankish identity, together with the fact that they had often assumed a competitive character. In view of this, it is imperative in the study of ethnic identities and state formations of early medieval Europe to take into consideration the diversity as well as the competitive nature of the perceptions of history of that time.

Author's Abstract

Frankom v primerjavi z drugimi *gentes* iz dobe preseljevanja ljudstev pogosto pripisujejo posebno vlogo, predvsem zaradi uspeha in trajnosti kraljestev, ki so jih ustvarili.* Vzpon Frankov v 3. stoletju po Kr. od gentilne zveze na periferiji rimskega cesarstva na severovzhodu galskih provinc do velesile zgodnjersrednjeveške Evrope je dejansko impozanten. Potem ko je merovinškemu kralju Klodviku že okoli leta 500 uspelo, da je frankovsko območje oblasti razširil na večino sedanje Francije, so njegovi potomci naprej utrjevali hegemonialni položaj Frankov v zahodni Evropi.¹ Ko je okoli srede 8. stoletja rodbina Karolingov nasledila Merovinge na mestu frankovskih kraljev, se je pod njihovo oblastjo frankovska ekspanzija ponovno začela z okrepljeno silovitostjo. Kraljestvo drugega karolinškega kralja, Karla Velikega, je že okoli leta 800 zajemalo prostrane dele današnje Evrope, od severne Španije in Italije do Severnega morja in srednjega Podonavja. Že nekaj let po smrti Karla Velikega so se sicer začeli spopadi med njegovimi vnuki za njegovo dediščino in številne delitve kraljestva. Karolinški

* Članek je za objavo prirejeno in prevedeno predavanje, ki ga je avtor imel 29. maja 2007 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v okviru tematskega bloka Kako bolje razumeti zgodnji srednji vek – štirje pogledi.

¹ Ian Wood, *The Merovingian Kingdoms 482–751* (London 1994); Reinhold Kaiser, *Das römische Erbe und das Merowingereich* (Enzyklopädie Deutscher Geschichte 26, München ²1997); Eugen Ewig, *Die Merowinger und das Frankenreich* (Stuttgar/Berlin/Köln ³1997).

imperij Frankov je kljub temu ostal še dolgo po tem, ko je bil v 10. stoletju razpuščen, odločilni referenčni okvir političnega ravnanja in je tako posredoval svojim evropskim potomcem temeljne politične in družbene strukture.²

Na teh temeljih so gradili še, ko so ustanavljali sodobne nacionalne države, posebno v Franciji in Nemčiji. Kljub temu – ali prav zato, ker ni bilo nepretrganega zgodovinskega razvoja zgodnjerednjeveških Frankov v sodobni francoski ali nemški narod – so si v Franciji in Nemčiji v 18. in 19. stoletju vse močnejše in večinoma v medsebojni konkurenci poskušali prilastiti slavno frankovsko preteklost kot lastno pred-zgodovino.³

O tem je razpravljala tudi zgodovinska veda: tako je, na primer, vprašanje, ali je bil Karel Veliki oz. Charlemagne Nемец ali Francoz, v tridesetih letih 20. stoletja zaposlovalo vrsto najbolj priznanih tedanjih medievistov. Globoko prepričani o znanstvenosti svoje narodne stvari so vodilni učenjaki prisegali na svojega germanskega Karla. Tako v mednarodnem kot v nacionalnem sporu so si prizadevali za priznanje Karla »kot celostne osebnosti germansko-nemške vrste in porekla«, kar je bilo naperjeno seveda predvsem proti njihovim francoskim kolegom, ki so ‚svojega‘ Charlemagna hoteli videti kot Proto-Francoza.⁴ Druga rešitev je bila, da so si frankovsko zgodovino razdelili: na vzhodno in zahodno frankovsko zgodovino. Vodila je do genealogij teh vzhodnih in zahodnih Frankov, ki so segale daleč nazaj v zgodovino in se v nekaterih priročnikih ohranjajo do danes. Večinoma se začenjajo z dualnostjo salijskih in porenških Frankov v dobi preseljevanja ljudstev, ki se potem v merovinški dobi nadaljuje z Nevstrijo na zahodu in z Avstrazijo na vzhodu, v karolinški dobi pa z Zahodnimi in Vzhodnimi Franki ter tako vodi do srednjeveških kraljestev francoskih in nemških kraljev ter končno do Francije in Nemčije. Tako so generirali nepretgani zgodovini in s tem tudi predstave o frankovski zgodovini, ki se je v obeh primerih enodimenzionalno razvijala proti določenemu rezultatu. S tem so posredovali podobo frankovske preteklosti kot določene zgodovine Frankov, ki jo je bilo mogoče kvalificirati ali diskvalificirati bodisi kot pravo ali pa kot napačno.⁵

S tem so prikrivali in potem pogosto do danes spregledovali, da frankovske zgodovine ni mogoče dojemati kot nepretgane geneze Frankov od majhne gentilne skupnosti na robu cesarstva do frankovskega vélikega kraljestva. Tako kot pri Gotih, Vandalih in Langobardih je

² Rudolf Schieffer, *Die Karolinger* (Stuttgart/Berlin/Köln 42006); id., *Die Zeit des karolingischen Großreichs 714–887* (Gebhardt. Handbuch der deutschen Geschichte, Bd. 2, 10. popolnoma predelana izdaja, Stuttgart 2005).

³ Prim. pregled: Karl Ferdinand Werner, *Die Ursprünge Frankreichs bis zum Jahr 1000*, *Geschichte Frankreichs*, Bd. 1 (Stuttgart 1984), 34–56. Arno Borst, *Das Karlsbild in der Geschichtswissenschaft vom Humanismus bis heute*, v: *Karl der Große. Lebenswerk und Nachleben*, Bd. 4, *Das Nachleben*, ur. Wolfgang Braunfels/Percy Ernst Schramm (Düsseldorf 1968) 364–402; Bernd Schneidmüller, *Sehnsucht nach Karl dem Großen. Vom Nutzen eines toten Kaisers für die Nachgeborenen*, v: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 51 (2000) 284–301; Robert Folz, *Le souvenir et la légende de Charlemagne dans l'empire germanique médiéval* (Paris, 1950); Jürgen Voss, *Das Mittelalter im historischen Denken Frankreichs* (München, 1972). O prisivajanju zgodnjerednjeveške zgodovine gl. tudi: Walter Pohl, *Ursprungserzählungen und Gegenbilder: germanisches und archaisches Frühmittelalter*, v: *Meistererzählungen vom Mittelalter: Verlaufsmuster und Epochenimaginationen in der Praxis mediävistischer Disziplinen*, ur. Frank Rexroth (München 2007) 23–41; *Vergangenheit und Vergegenwärtigung: Frühes Mittelalter und Europäische Erinnerungskultur*, ur. Helmut Reimitz/Bernhard Zeller (*Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* 14, Wien 2008).

⁴ *Karl der Große oder Charlemagne: Acht Antworten deutscher Geschichtsforscher*, ur. Karl Hampe/Karl Nauemann/Hermann Aubin/Martin Lintzel/Friedrich Baethgen (Berlin 1935), 9–29; prim. Karl Ferdinand Werner, *Karl der Große oder Charlemagne: Von der Aktualität einer überholten Fragestellung* (*Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 1995/4, München 1995) 9–10.

⁵ O zgodovinski kritiki takih konstrukcij prim. Matthias Springer, *Gab es ein Volk der Salier*, v: *Nomen et Gens*, ur. Dieter Geuenich/Wolfgang Haubrichs (*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband* 16, Berlin/New York, 1997) 58–83; idem, *Riparii – Ribuarier – Rheinfranken nebst einigen Bemerkungen zum Geographen von Ravenna*, v: *Die Franken und die Alemannen bis zur Schlacht von Zülpich*, ur. Dieter Geuenich (*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband* 19 (Berlin/New York 1998) 200–269, posebno 200–2, idem, *Ribuarier* § 2, v: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, 2. izdaja (Berlin/New York, 2003) 569–73.

šlo tudi pri Frankih v 5. stoletju v prvi vrsti za temeljni izziv, da kot politična skupnost dosežejo dvojno integracijo: po eni strani integracijo v strukture rimskega cesarstva, po drugi strani pa integracijo heterogene skupine v politično zvezo, ki je bila sposobna skupnega delovanja.⁶ Vendar je integracija Frankov manj slonela na pogodbah s cesarstvom, kot, na primer, pri Gotih, Vandalih ali Burgundih. Nasprotno je bil eden najpomembnejših pogojev za uspešno integracijo frankovske oblasti vključevanje drugih etničnih ali družbenih identitet v *Regnum Francorum*.⁷ Tako so v njem posamezniki lahko dosegali visoke položaje, ne da bi se odpovedali svoji identiteti Romana starega senatorskega plemstva, Burgunda ali tudi meščana Toursa. Ta odprti model identitete frankovske oblasti je bil pomemben posebno po uspešni ekspanziji frankovske oblasti pod Klodvikom. Vojaški uspeh je bilo s tem treba šele politično stabilizirati.⁸ Na tem pa je frankovska oblast temeljila tudi pozneje in v nadaljnjem razvoju in ekspanziji frankovske oblasti so tudi vedno znova nanovo obravnavali njeno etnično podlago.

Zgodovinopisje je imelo v teh procesih pomembno vlogo tudi že v zgodnjerednjeveških frankovskih kraljestvih, pri tem pa je šlo manj za zgodovino Frankov, ki naj bi obstajali v davni preteklosti, temveč predvsem za Franke sedanjosti in prihodnosti.⁹ V vseh ohranjenih historiografskih besedilih je mogoče opaziti, kot bi rad poskusil pokazati, da so vlogo Frankov v sedanjosti obravnavali preko njenega prikaza v zgodovinopisju. Posebej jasno pa je to v zgodnji karolinški historiografiji. Kot del prizadevanj za legitimiranje Karolingov, ki so kot frankovski kralji vladali sprva poleg merovinskih kraljev in potem namesto njih, so okoli srede 8. stoletja začeli nekaj novih historiografskih projektov. Stremeli so predvsem k temu, da bi s posredovanjem skupne frankovske zgodovine Karolingov in njihovih podložnikov legitimirali in utrdili nova razmerja moči.¹⁰

Tako so že v Nadaljevanjih Fredegarjeve kronike, ki so nastala približno v času, ko je Pipin III. prevzel kraljevsko oblast, vzpon Karolingov in osnovanje frankovske oblasti tesno navezovali drugega na drugega.¹¹ Kot osrednji akterji pripovedi postanejo v njej merilo politične geografije frankovske oblasti karolinški *principes* in kralji od Karta Martela dalje. V zaporednih kratkih obdobjih Karel s Franki odide, podvrže neko mesto, provinco (*provincia*) ali *gens* in se večinoma z Božjo pomočjo vrne v svojo *patria Francia* ali *terra Francorum, solium principatus sui*. Do smrti Karla Martela v poglavju 24 so se po tem vzorcu zaporedoma – in včasih tudi večkrat – borili proti Frizom, Sasom, Turingom, Bavarcem, Alamanom, Burgundom in Akvitanom ter jih podjarmili.¹² Walter Pohl je to retoriko Nadaljevanj Fredegarjeve kronike

⁶ Gl. Walter Pohl, *Die Völkerwanderung. Eroberung und Integration* (Stuttgart/Berlin/Köln 22002); Herwig Wolfram, *Das Reich und die Germanen* (Berlin 21992).

⁷ Walter Pohl, *Die Germanen* (Enzyklopädie deutscher Geschichte 57, München 22004) 22–43; 107–115.

⁸ Pohl, *Die Völkerwanderung 152–185*; gl. tudi Wood, *The Merovingian kingdoms 33–70*; Kaiser, *Das römische Erbe und das Merowingerreich 58–67*.

⁹ O tem gl. kmalu: Helmut Reimitz, *Die Historiographie der Zukunft. Geschichte und Identität in den Frankenreichen der Merowinger- und Karolingerzeit*, v pripravi.

¹⁰ Rosamond McKitterick, *Die Anfänge des karolingischen Königtums und die Annales regni Francorum*, v: *Integration und Herrschaft. Ethnische Identitäten und soziale Organisation im Frühmittelalter*, ur. Walter Pohl/Max Diesenberger (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 3, Wien 2002); ead., *Political Ideology in Carolingian Historiography*, v: *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*, ur. Yitzhak Hen/Matthew Innes (Cambridge 2000) 162–174; Sören Kaschke, *Die karolingischen Reichsteilungen bis 831. Herrschaftspraxis und Normvorstellungen in zeitgenössischer Sicht* (Hamburg 2006) 99–130.

¹¹ *Continuationes Fredegarii*, izd. Bruno Krusch, MGH SS rerum Merovingicarum 2 (Hannover 1888) 168–193; s tem besedilom prim. sedaj: Roger Collings, *Die Fredegar-Chroniken* (MGH Studien und Texte 44, Hannover 2008); Rosamond McKitterick, *History and Memory in the Carolingian World* (Cambridge 2004) 137–40.

¹² Npr. *Continuationes Fredegarii*, c. 13–19, izd. Bruno Krusch, MGH SS rerum Merovingicarum 2 (Hannover 1888): 175–7: »... praeda multa sublata, bis eo anno ab his hostibus populata, iterum remeatur ad propria;« »... Firmata foedera iudicialia, reversus est victor fiducialiter agens;« »Victor cum pace remeavit, opitulante Christo rege regum et domino dominorum. Amen,« (Akvitanija); »... cum magna spolia et praeda victor reversus est in regnum

upravičeno označil kot »moreče monotono«. ¹³ Vendar so v okviru te retorike osnovali tudi usmeritve frankovske politike k novemu središču frankovske oblasti. ¹⁴

Gesta karolinških principes, posebno Karla Martela v Nadaljevanjih Fredegarjeve kronike, so temelj tudi za *Annales regni Francorum*, ki so ohranjeni v svoji najstarejši izpričani redakciji iz časa okoli leta 790 in so jih malo pozneje nadaljevali do leta 829. ¹⁵ V njih so nadaljevali poročila iz *Continuationes* po smrti Karla Martela, torej po letu 741. Temelječ na Karlovih uspehih so v njih nadaljevali triumfalno pripoved karolinškega vzpona in frankovskega uspeha. Pripovedujejo, kako so okoli leta 751 Karolingi pod Pipinom uzurpirali kraljestvo, kako se je pod Pipinom frankovska oblast uveljavila in razširila, na koncu pa slavijo dejanja in uspehe njegovega sina Karla Velikega, ki je v okviru svojih številnih vojnih pohodov zavzel velike dele Evrope. ¹⁶ Na slavnem mestu o obsegu frankovskega imperija v Einhardovi *Vita Karoli* je učinkovito povzet Karlov vojaški in politični uspeh, opisan v analih. Einhard sodi, da je Karl skoraj podvojil kraljestvo, ki je bilo veliko in mogočno že pod njegovim očetom, nato pa našteje pokrajine in ljudstva, ki jih je Karel podjarmil okrog in okrog kraljestva, ki ga je prevzel od Pipina. Pri tem pa Einhard v svojih opisih frankovskega imperija pod Karlom Velikim temelji tudi na politični geografiji, ki je bila zarisana v besedilih, kot so *Continuationes* ali karolinški anali. Predvsem vzhodna območja karolinškega kraljestva opisuje s tam živečimi Alamani, Bavarci, Turingi, oz. še dalje vzhodno s slovanskimi *gentes*, kot so Abodriti, Boemani ali Sorabi. Prave Francie (*Francia*) ali osrednjega območja, ki ga naseljujejo Franki, pa Einhard ne omenja. ¹⁷ Tudi v tem se navezuje na druga besedila karolinške historiografije, v katerih je svet sicer urejen glede na frankovsko oblast, *Francia*, v katero se vračajo zmagoviti

Francorum,« (Frizi); »... cum magnis thesauris et muneribus in Francorum regnum remeavit, in sedem principatus sui,« (Burgundija); »... gentemque illam sevissimam ex parte tributaria esse praecepit atque quam plures hospitibus ab eis accepit; sicque, oppitulante Domino, victor remeavit ad propria,« (Sasi).

¹³ Walter Pohl, Zur Bedeutung ethnischer Unterscheidungen in der frühen Karolingerzeit, v: *Franken und Sachsen vor 800*, ur. Jörg Jarnut/Matthias Wemhoff (Studien zur Sachsenforschung, Bd. 12, Oldenburg 1999) 193–208, tukaj: 201s.

¹⁴ O tem prim. Helmut Reimitz, Grenzen und Grenzüberschreitungen im karolingischen Mitteleuropa, v: *Grenze und Differenz im frühen Mittelalter*, ur. Walter Pohl/Helmut Reimitz (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 1, Wien 2000) 140–48.

¹⁵ *Annales regni Francorum*, izd. Friedrich Kurze, MGH SS rerum Germanicarum in us. schol. [6] (Hannover 1895); o najstarejši izpričani redakciji besedila v devetdesetih letih 8. stoletja prim. Matthias Becher, Eid und Herrschaft. Untersuchungen zum Herrscherethos Karls des Großen (Vorträge und Forschungen. Sonderband 39, Sigmaringen, 1993); o pregledu nad stopnjami redakcije Kaschke, Die karolingischen Reichsteilungen 173–176; 277–283.

¹⁶ O tem prim. McKitterick, Political Ideology, in ead., *History and Memory* 113–9.

¹⁷ Einhard, *Vita Karoli magni* c. 15, izd. Holder-Egger, MGH SS rerum Germanicarum in usum scholarum [25] (Hannover 1911) 17s: Haec sunt bella, quae rex potentissimus per annos XLVII – tot enim annis regnaverat – in diversis terrarum partibus summa prudentia atque felicitate gessit. Quibus regnum Francorum, quod post patrem Pippinum magnum quidem et forte suscepit, iter nobiliter ampliavit, ut poene duplum illi adiecerit. Nam cum prius non amplius quam ea pars Galliae quae inter Rhenum et Ligerem Oceanumque ac mare Balearicum iacet, et pars Germaniae, quae inter Saxoniam et Danubium Rhenumque ac Salam fluvium, qui Thuringos et Sorabes dividit, posita a Francis qui Orientales dicuntur incolitur, et praeter haec Alamanni atque Baioarii ad regni Francorum potestatem pertinerent: Ipse per bella memorata primo Aquitaniam et Wasconiam tutumque Pyrenei montes iugum et usque ad Hiberum amnem, qui apud Navaros ortus et fertilissimos Hispaniae agros secans sub Dertosae civitatis moenia Balearico mari miscetur; deinde Italiam totam, quae ab Augusta Praetoria usque in Calabriam inferiorem, in qua Grecorum ac Beneventanorum constat esse confinia, decies centum et eo amplius passuum milibus longitudine porrigitur; tum Saxoniam, quae quidem Germaniae pars non modica est, et eiusque a Francis incolitur duplum in lato habere putatur, cum ei longitudine possit, esse consimilis; postquam utramque Pannoniam et adpositam in altera Danubii ripa Daciam, Histriam quoque et Liburniam atque Dalmatiam, ...; deinde omnes barbaras ac feras nationes, quae inter Rhenum ac Visulam fluvios oceanumque ac Danubium posita, lingua quidem poene similes, moribus vero atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, iter perdomuit, ut eas tributarias efficeret; inter quas fere precipuae sunt Welatabi, Sorabi, Abodriti, Boemani – cum his namque bello conflixit –; ceteras, quarum multo maior est numerus, in deditionem suscepit.

karolinški vladarji in njihove vojske, pa je začrtana le skrajno neostro.¹⁸ Vzrok pa ni le v tem, da je položaj Frankov v teh besedilih opisan pač samo posredno – s *circumpositae gentes*, ki so bile podvržene frankovski oblasti. To je prav tako povezano tudi s specifično rabo imena Franki v besedilih karolinške historiografije. V zvezi z obširnimi prizadevanji za legitimiranje po karolinški uzurpaciji kraljestva okoli leta 751 je bil v njih pojem Franki uporabljen predvsem afirmativno, da je posredoval širši konsenz s šele pravkar pridobljeno kraljevsko oblastjo Karolingov.¹⁹

Kako močno je ta zveza poudarjena v tem delu besedila, lahko ilustrira poročilo analov o frankovski osvojitvi Italije leta 773/74, v katerem v skoraj nobenem stavku ni poudarjen samo Karel, ampak tudi njegovo usklajeno ravnanje, konsenz in skupnost s Franki. Že papeževo povabilo, naj gre nad Italijo, je poslano na *gloriosus rex una cum Francis*, nakar se *Carolus* posvetuje *una cum Francis*. Od tam skliče skupščino kraljestva v Ženevi, kjer se *una cum Francis* odloči za vojni pohod v Italijo in ga organizira. Tam pri *clusae una cum Francis* postavi svoj tabor in ko Deziderij pobegne, *Carolus rex una cum Francis* brez izgub vkoraka v Italijo.²⁰ Potem ko si podjarmi Italijo in jo uredi, se v naslednjem letnem poročilu z Božjo pomočjo, velikim zmagoslavjem in seveda tudi *cum Francis* vrne v *Francia*.²¹ *Annales regni Francorum* posebno na gosto opisujejo zvezo med karolinško oblastjo in konsenzom Frankov (*Franci*). Vendar jo vsekakor najdemo tudi v drugih delih karolinške historiografije, ki so bila v tem času napisana v okviru obsežnih prizadevanj za legitimiranje karolinške oblasti. Temelječ na velikem političnem uspehu Karla Velikega se v teh besedilih z afirmativno rabo imena Franki naznanja tudi njegova uveljavitev kot ključni pojem uspele politične integracije.²²

V zvezi s tem procesom so sicer pogosto prezrli dva izmed njegovih elementov. Prvič, da ta raba imena Franki nikakor ne temelji nepretrgano na njegovi rabi v historiografiji merovinške dobe, ampak je samostojna stopnja njegovega prilaščanja. Drugič so pogosto komaj opazili, da so se prav s tem, da se je ime Franki uveljavilo kot ključni pojem uspele politične integracije, že kmalu stopnjevali tudi spori o njegovem pomenu v karolinškem imperiju. Seveda pa je to tudi težko prepoznati v sodobnih izdajah besedil. Za pripravo sodobne izdaje je bila pomembna predvsem čim bolj avtentična rekonstrukcija prvotnega besedila, okoliščine, v katerih so ga prenašali iz roda v rod, pa so komaj upoštevali. Vendar so posebno zgodovinska dela karolinške dobe pogosto ohranjena skupaj z drugimi historiografskimi besedili kot frankovske knjige zgodovine, v katerih so bila povezana z raznimi predzgodovinami.²³ Prav *Annales regni*

¹⁸ Reimitz, *Grenzen und Grenzüberschreitungen im karolingischen Mitteleuropa 145–148*.

¹⁹ O tem prim. Kaschke, *Die karolingischen Reichsteilungen 173–190*; McKitterick, *History and Memory* 133–155.

²⁰ *Annales regni Francorum* a. 773, izd. Kurze 34–36: *Tunc domnus ac praecelsus Carolus rex consiliavit una cum Francis, quid perageret; et sumpto consilio, ut ita, sicut missus apostolici per verbum domni Adriani apostolici postulavit, ita fieret, tunc synodum superscriptus gloriosus rex tenuit generaliter cum Francis Ienuam civitatem. Ibiq; exercitum dividens iam fatus domnus rex, et perrexit ipse per montem Caenisium et misit Bernehardum avunculum suum per montem Iovem cum aliis eius fidelibus. Et tunc ambo exercitus ad clusam se coniungentes, Desiderius ipse obviam domni Caroli regis venit. Tunc domnus Carolus rex una cum Francis castra metatus est ad easdem clusas et mittens scaram suam per montanis. Hoc sentiens Desiderius clusas relinquens, supradictus domnus Carolus rex una cum Francis auxiliante Domino et intercedente beato Petro apostolo sine lesione vel aliquo conturbio clusas apertas Italiam introivit ipse et omnes fideles sui.*

²¹ *Annales regni Francorum* a. 774, izd. Kurze 38: *Tunc gloriosus domnus Carolus rex, ipsa Italia subiugata et ordinata, custodia Francorum in Papia civitate dimittens cum uxore et reliquis Francis Deo adiuvante cum magno triumpho Franciam reversus est.*

²² Gl. Helmut Reimitz, *Zur Krise der fränkischen Identität zwischen der kurzen und der langen Geschichte der Annales regni Francorum*, v: *Völker, Reiche, Namen im frühen Mittelalter*, ur. Matthias Becher, v tisku.

²³ Prim. McKitterick, *History and Memory* 28–59; Helmut Reimitz, *Die Konkurrenz der Ursprünge in der fränkischen Historiographie*, v: *Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters*, ur. Walter Pohl (*Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* Bd. 8, Wien 2004) 191–209.

Francorum in njihova afirmativna raba imena Franki so pogosto ohranjeni kot temeljni kamen besedila v takih zgodovinskih kompandijih.²⁴

Še v teku 9. stoletja so bili anali sestavljeni z vsemi tremi znanimi zgodovinskimi deli merovinške dobe: z delom *Historiae* Gregorja iz Toursa, napisanim konec 6. stoletja,²⁵ s Fredegarjevo kroniko, sestavljeno okoli leta 660,²⁶ in z delom *Liber historiae Francorum*, nastalim malo pred letom 730.²⁷ Pri tem karolinška zgodba o uspehu ni bila povezana le z zelo različnimi pripovedmi zgodnje frankovske zgodovine, ampak tudi z zasnutki identitete, ki so deloma konkurirali drug drugemu.²⁸ Tako je, na primer, pri Gregorju iz Toursa politična in družbena integracija frankovskih kraljestev od samega začetka predstavljena v tesni zvezi z izročili in strukturami poznorimske Galije. Gregor sam je bil iz ugledne senatorske družine in v njegovi podobi kraljestva *regnum Francorum* sta ohranjanje in spoštovanje teh izročil pomembna podlaga za politični uspeh Klodvika in njegovih naslednikov.²⁹ Temu ustrezno Gregor poroča o uveljavitvi frankovskih kraljev le na nekoč rimskih tleh v Galiji, šele potem, ko so prestopili Ren.³⁰ Fredegarjeva kronika je, nasprotno, poskušala privilegirani položaj frankovskih veljakov v merovinških kraljestvih utemeljiti s predzgodovino, ki je segala daleč v mitično preteklost. Kronika začenja zgodovino Frankov s porazom Trojancev, iz katerih po poročilu kronike izvirajo Franki, tako kot Rimljani.³¹ Čeprav zgodovinsko pripoved v tej kroniki močno zaznamuje pogled z vzhodnih območij merovinških kraljestev, pa družbena in politična prednost Frankov pri tem ni povezana – kot je pozneje v *Liber historiae Francorum* – z določeno pokrajino. V

²⁴ Helmut Reimitz, *Der Weg zum Königtum in historiographischen Kompandien der Karolingerzeit*, v: *Der Dynastiewechsel von 751. Vorgeschichte, Legitimationsstrategien und Erinnerung*, ur. Matthias Becher/Jörg Jarnut (Münster 2004) 277–320, tukaj: str. 280–288, op. 13–43.

²⁵ Gregor von Tours, *Historiae*, izd. Bruno Krusch, MGH SS rerum Merovingicarum 1, 1 (Hanover, 1951).

²⁶ Fredegar, *Chronicae cum continuationibus*, izd. Bruno Krusch, MGH SS rerum Merovingicarum 2 (Hannover 1888) 1–193.

²⁷ *Liber historiae Francorum*, izd. Bruno Krusch, MGH SS rerum Merovingicarum 2 (Hannover 1888) 215–328.

²⁸ Reimitz, *Die Konkurrenz der Ursprünge*, prim. tudi Eugen Ewig, »Trojamythos und fränkische Frühgeschichte«, v: *Die Franken und die Alemannen vor der Schlacht von Zülpich*, ur. Dieter Geuenich (Reallexikon für Germanische Altertumskunde, Ergänzungsband 19, Berlin/New York 1999) 1–30; id., *Zum Geschichtsbild der Franken und den Anfängen der Merowinger*, v: *Mediaevalia Augiensia. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, ur. Jürgen Petersohn (Vorträge und Forschungen, Bd. 54, Stuttgart 2001) 43–58; Ian N. Wood, *Defining the Franks: Frankish Origins in Early Medieval Historiography*, v: *Concepts of National Identity in the Early Middle Ages*, ur. Simon Forde (Leeds Texts and Monographs, new ser., 14, Leeds 1995) 21–46; Helmut Reimitz, *The Art of Truth. Historiography and Identity in Frankish Historiography*, v: *Texts and Identities in the Early Middle Ages*, ur. Richard Corradini, Rob Meens, Christina Pössel in Phil Shaw (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 12, Wien 2006) 87–104; Magali Coumert, *Les récits d'origine des peuples dans le haut Moyen Age occidental (milieu VIème – milieu IXème siècle)* (Paris 2007), in Alheydis Plassmann, *Origo gentis. Identität und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen* (München 2006), ki sicer v diskusiji komaj upošteva konkurenco različnih pripovedi o izvoru Frankov.

²⁹ Prim. Martin Heinzelmann, *Gregor von Tours (538–594). Zehn Bücher Geschichte. Historiographie und Gesellschaftskonzept im 6. Jahrhundert* (Darmstadt, 1994); Ian N. Wood, *Gregory of Tours* (Bangor, 1994); in Eugen Ewig, *Die Merowinger und das Frankenreich* (Stuttgart 31993) 18–20. Za pregled nad diskusijo o Gregorjevih *Historiae* prim. dodatek Steffena Patzolda v drugem zvezku prevoda Rudolfa Buchnerja Gregor von Tours, *Zehn Bücher Geschichten*, ur. Rudolf Buchner, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, Bd. 3, 9. razširjena izdaja (Darmstadt 2000) 477–91; in zbornika ob 1500-letnici Gregorjeve smrti: Grégoire de Tours et l'espace gaulois, ur. Nancy Gauthier in Henry Galinié, 13e supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France (Tours, 1997); in *The World of Gregory of Tours*, ur. Kathleen Mitchell in Ian N. Wood (Cultures, Beliefs and Traditions. Medieval and Early Modern Peoples, Leiden/Boston/Köln 2002).

³⁰ Gregor von Tours, *Historiae* II, 9, izd. Krusch 57s.

³¹ Fredegar, *Chronicae* II, c. 4–6, izd. Krusch 45–6; III, c. 2–7, 93–4; gl. Maximilian Diesenberger/Helmut Reimitz, *Zwischen Vergangenheit und Zukunft. Momente des Königtums in der merowingischen Historiographie*, v: *Das frühmittelalterliche Königtum: Ideelle und religiöse Grundlagen*, ur. Franz-Reiner Erkens (Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband 49, Berlin/New York 2005) 214–69; Reimitz, *Die Konkurrenz der Ursprünge* 201–203; Coumert, *Les récits d'origine des peuples* 295–324.

tem *Liber historiae Francorum*, ki je nastal približno sedemdeset let po Fredegarjevi kroniki, prav tako v nasprotju z Gregorjem izvor Frankov in njihovih kraljev izpeljujejo iz trojanskih junakov. Pri tem prav tako izražajo družbeno prednost Frankov zaradi porekla, enakovrednega poreklu Rimljanov. V primerjavi s Fredegarjevo kroniko pa to besedilo tudi pojasni, kdo naj bi bili ti Franki v sedanjosti: elite zahodnih središč kraljestva v Pariški kotlini, ob rekah Seni in Oise. Za njih je v pripovedi rezerviran pojem *Franci*, medtem ko se prebivalci vzhodnega dela kraljestva od njih ločijo kot *Austrasii vel superiores Franci*.³²

Kot sem poskušal nakazati, pa teh treh besedil ne smemo imeti za osamljena dela neke mračne dobe, temveč temeljijo drugo na drugem ali se odzivajo drugo na drugo. Tako je bilo poročilo Gregorja iz Toursa podlaga za pripoved frankovske zgodovine do približno konca 6. stoletja tako za Fredegarjevo kroniko kot tudi za *Liber historiae Francorum*. Vendar so pri poseganju po predlogi skupno preteklost Frankov v izboru, predelavi in dodajanju zgodb oblikovali nanovo glede na aktualne potrebe.³³ To je morda mogoče najboljše ponazoriti s tem, kako v teh treh besedilih obravnavajo izvor Frankov in njihovih kraljev. Gregor iz Toursa v skladu s svojim konceptom integracije Frankov v strukturo in tradicije senatorsko-rimske Galije v glavnem zavrača pogled v zgodovino frankovskih kraljev, preden so prestopili Ren. V dolgih citatih iz vrste slavnihih poznoantičnih *historici* pokaže, da v njih najbrž poročajo o Frankih, kraljev pa pri tem ne omenjajo. Že na začetku te malce dolgotrajne razprave povzame izsledke svojih raziskav: *De Francorum vero regibus quis fuerit primus a multis ignoratur*.³⁴ Vendar so Gregorju prav v tej točki že kmalu oporekali: najstarejšo različico sage o frankovskem izvoru, ki trdi, da frankovski kralji izvirajo iz trojanskih junakov, posreduje Fredegarjeva kronika. Saga je postavljena točno v tisti del kronike, ki pripoveduje frankovsko zgodovino po Gregorjevih poročilih.³⁵ Dobesedno navaja začetek Gregorjevega stavka: *De Francorum vero regibus – toda le, da bi mu oporekal z velikimi literarnimi in duhovnimi avtoritetami. De Francorum vero regibus beatus Hieronymus scripsit, quod prius Virgilii poetae narrat storia: Priamum primum habuisse regi*.³⁶ Vendar je šlo ustvarjalcem kronike, kot sem že na kratko omenil, manj za izvor frankovskih kraljev, temveč predvsem za po prestižu stremeč izvor njihovih spremljevalcev, Frankov. Prav tako v nasprotju z Gregorjevim prikazom so hoteli s tem utemeljiti predvsem že od samega začetka privilegirani položaj frankovskih veljakov v merovinških kraljestvih.³⁷ Prav tako razločno Gregorjevi trditvi nasprotuje *Liber historiae Francorum*. Pri tem pa so to besedilo v vrsti prav zgodnjih rokopisov izdali celo kot delo Gregorja iz Toursa.³⁸ Vendar se začne s stavkom, ki naj bi najbrž pojasnil, da ne bo ostalo odprto nobeno vprašanje o izvoru Frankov in njihovih kraljev: *Principium regum Francorum eorumque origine vel gentium illarum ac gesta proferamus*. Besedilo s tem jasnimi stališčem uvaja svoje poročilo o frankovskem izvoru iz trojanskih junakov, ki je postavljeno še pred zgodovinsko obdobje, ki ga

³² Prim., na primer: *Liber historiae Francorum*, c. 27, 36, in 41, izd. Krusch, 285, 304–5, in 311. O tem tudi: Richard Gerbering, *The Rise of the Carolingians and the Liber historiae Francorum* (Oxford 1987) 146–8; Paul Fouracre/Richard Gerberding, *Late Merovingian France. History and Hagiography, 640–720* (Manchester 1996) 79–80; Wood, *Defining the Franks*.

³³ Za nekatere ugotovitve o tem prim. Dienesberger/Reimitz, *Zwischen Vergangenheit und Zukunft*; izčrpnjeje o recepciji in predelavi Gregorja: Helmut Reimitz, *Social Networks and Identity in Frankish Historiography. New Aspects of the Textual Tradition of Gregory of Tours' Historiae*, v: *The Construction of Communities in the Early Middle Ages. Texts, Resources, Artefacts*, ur. Richard Corradini/Maximilian Dienesberger/Helmut Reimitz (*The Transformation of the Roman World* 12, Leiden/New York 2003) 229–268, posebno 237–40; Reimitz, *The Art of Truth*.

³⁴ Gregor von Tours, *Historiae* II, 9, izd. Krusch 52.

³⁵ V Kruschevi izdaji je to tretja knjiga Fredegarjeve kronike: *Fredegar Chronicae* III, izd. Krusch 89–118.

³⁶ Fredegar, *Chronicae* III, 2, izd. Krusch 93.

³⁷ Prim. Dienesberger/Reimitz, *Zwischen Vergangenheit und Zukunft* 242–253.

³⁸ Prim. *Liber historiae Francorum*, izd. Krusch 241.

pripoveduje po Gregorju iz Toursa. Samozavest, s katero nasprotuje Gregorjevi historiografski avtoriteti in njegovim trditvam, se dobro ujema z besedilom, katerega avtor je prav tako imel jasno predstavo o tem, kdo naj bi bili odločilni Franki njegovega časa: kot že omenjeno, elite zahodnega središča kraljestva ob rekah Seni in Oise.³⁹

Sodobne zgodovinske raziskave so pogosto le v majhni meri upoštevale razlike in predvsem konkurenco teh zasnutkov frankovske identitete v zgodovinah, kar je bilo najbrž povezano tudi s prizadevanjem, da bi napisali eno samo zgodovino Frankov. Vendar so v zgodnjem srednjem veku te drobne razlike zelo dobro zaznavali in jih pogosto razvijali naprej. To lahko med drugim pokaže tudi združitev teh treh besedil v teku 9. stoletja z *Annales regni Francorum*, v katerih je afirmativna raba imena Franki Frankovskih državnih analov – kot sem poskušal na kratko ponazoriti – povezana s specifičnimi historiografskimi koncepti frankovske identitete.

V tej zvezi komaj preseneča, da je združitev Frankovskih državnih analov z *Liber historiae Francorum* v 9. stoletju v zahodnih pokrajinah karolinškega kraljestva posebno dobro dokumentirana. Primer za to je, na primer, rokopis z najstarejšim popolnim ohranjenim izvodom Frankovskih državnih analov do leta 829: Pariz, BN lat. 10911. V njem anali sledijo delu *Liber historiae Francorum* in kratkemu odseku *Continuationes Fredegarii*. Kompandij je nastal kmalu po zaključku besedila v nemirnih tridesetih ali štiridesetih letih 9. stoletja, domnevno v pariškem prostoru.⁴⁰ Nadaljnje izročilo te knjige zgodovine pa lahko tudi pokaže, da za definiranje in redefiniranje Frankov specifično historiografskih virov niso le uporabljali, ampak so jih tudi dalje obdelovali in preoblikovali. Na združitvi besedil *Liber historiae Francorum* in Frankovskih državnih analov temelji zgodovinski kompandij, ki ga danes hranijo na Dunaju. V njem niso le dodali nekaj dodatnih besedil, temveč so tudi besedilo dela *Liber historiae Francorum* prilagodili takrat aktualnemu političnemu projektu; gre za različico besedila, ki jo je Bruno Krusch le izjemoma uporabil za svojo izdajo *Liber historiae Francorum*.⁴¹ Besedilo predvsem utemeljuje zahodnofrankovsko kraljestvo do Rena, s tem, da preoblikuje merovinško zgodovino *Liber historiae Francorum*.⁴²

Že v zgodbi o izvoru v *Liber historiae Francorum* se je urednikom zdelo, da je trajalo predolgo, da so Franki prestopili Ren na svoji poti v zahodna središča Francie (*Francia*) in so ta prestop Rena prestavili že v mitični čas prvega kralja, *primus rex Faramund*.⁴³ Pozneje niso izpustili le zgodb o avstrazijskih *principes* in kraljih, ampak so dosledno črtali tudi vsako omembo prebivalcev vzhodnega *Regnum*, ki so, na primer, v pariškem rokopisu označeni

³⁹ Prim. zgoraj op. 32.

⁴⁰ O kontekstu nastanka te knjige zgodovine prim. Reimitz, Zur Krise der fränkischen Identität; izčrpnjeje o rokopisu: Reimitz, Der Weg zum Königtum 293–298, Matthias Tischler, Einharts Vita Karoli. Studien zur Entstehung, Überlieferung und Rezeption (MGH Schriften 48, 1 in 2, Hannover 2001) 1201s, s poznejšo datacijo, s katero se sicer ne strinjam (o tem prim. Reimitz, Der Weg zum Königtum 295s); razpravo o rokopisu gl. tudi v McKitterick, History and Memory 9–19.

⁴¹ *Liber historiae Francorum*, izd. Krusch 233. Le v tistem delu *Liber historiae Francorum* od c. 35 dalje, ki ga imajo za samostojni del, Krusch vključi kot dopolnila nekaj mest iz tega rokopisa, ki sicer niso ohranjena.

⁴² O tem izčrpo Helmut Reimitz, Ein fränkisches Geschichtsbuch aus St. Amand. Der Cvp 473, v: Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung, ur. Christoph Egger in Herwig Weigl (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 35, Wien 2000) 34–90.

⁴³ Prim. Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 91v/92r: »Deinde transacto Rheno fluvio cum Faramundo quem primum regem sibi elegerunt crinitum filium Marcomiris. Venerunt * Toringa cum Chlodione rege, filio Faramundi criniti. Tunc criniti reges habere coeperunt;« z različico Pariz, BN lat. 10911: »Faramundum, ipsius filium, et elevaverunt eum regem super se crinitum. Tunc habere et leges coeperunt, quas eorum priores gentiles tractaverunt his nominibus: Uuisouuastus, Uuisogastus, Arogastus, Salegastus, in villis quae ultra Hrenum sunt, in Bothagm, Salechagm et Uuidechagm. Mortuo quippe Faramundo rege, Chlodionem, filium eius crinitum, in regnum patris sui elevaverunt. Id temporis crinitos reges habere coeperunt. Venientesque sagaciter in finibus Toringorum, ibique resederunt. Habitavit itaque Chlodio rex in Disbarcho castello in finibus Toringorum regionem Germaniae.«

kot *Austrasii vel superiores Franci*. S tem prikrivanjem avstrazijske dimenzije frankovske zgodovine so tam nadalje konkretizirali in zgladili zahodnofrankovsko pot skozi zgodovino. V primerjavi z različico, ohranjeno v pariškem rokopisu, so v dunajskem rokopisu za zgodovino po Klotarju I. izpuščena nekatera poročila o avstrazijskih in burgundskih vladarjih. Tako se zgodba besedila osredotoča na nevstrijske vladarje po Klotarju I. in s tem pripravi prevzem oblasti Klotarja II. v nevstrobургundskem *regnum Francorum*. Tako Klotarja II. v različici dunajskega rokopisa niso povzdignili v kralja *Franci* iz Avstrazije in Burgundije, temveč le *Franci* iz Nevstrije in Burgundije.⁴⁴ Vendar niso izpustili le avstrazijskih kraljev, temveč dosledno tudi vsako omembo Avstrazijcev, ki so v pariški različici dela *Liber historiae Francorum* in v večini drugih rokopisov te skupine izročila besedila označeni tudi kot *superiores Franci*. Pri različici dunajskega rokopisa, ki je bila v primerjavi z drugimi vedno znova krajšana, bi lahko predpostavljali, da so v njej izpuščena tudi številna mesta, na katerih se pojavljajo Avstrazijci, vendar prav to ne drži. Skoraj vsak stavek, ki v pariškem rokopisu omenja *Auster* ali *Austrasii*, obstaja tudi v različici *Liber historiae Francorum* v dunajskem kodeksu – seveda brez Avstrazijcev ali oznake *Auster*.⁴⁵ Tako je po smrti Teudeberta I. (548) v pariškem rokopisu, tako kot v večini ohranjenih izvodov dela *Liber historiae Francorum*, nasledstvo opisano s stavkom: *Regnum ipsius in superiores Francos in Auster Theudevaldus filius eius accepit*. V dunajskem kodeksu pa o tem zasledimo le: *Quod regnum Teodaldus filius eius accepit*. Tudi za Hildeberta II., sina Sigiberta I., je bilo v dunajskem rokopisu dosledno izpuščeno, da je bil kralj v Avstraziji, in že kot *filius parvulus* leta 575 po umoru njegovega očeta v različici dunajskega rokopisa ne zbeži v *Auster*, temveč v Trier.⁴⁶ Ko Hildebert že kot kralj vkoraka v zahodno frankovsko kraljestvo zoper svojo teto Fredegundo in njenega *maior domus* Landerika, da bi maščeval umor svojega strica Hilperika, njegovo vojsko v večini rokopisov sestavljajo *Burgundiones* in *Austrasii superiores Franci*.⁴⁷ V različici dunajskega rokopisa pa *contra Chlotharium suum nepotem* pošlje *validum exercitum hostium et Burgundiones*.⁴⁸ V spopadih, ki so sledili, v različici *Liber historiae Francorum* dunajskega kodeksa Avstrazijci niso omenjeni niti kot poraženci. Kot je znano, je po pripovedi *Liber historiae Francorum* Fredegunda, vdova Hilperika I., s svojim malim sinom Klotarjem II. v naročju uspela premagati sovražne vojske. Toda medtem ko poročilo v *Liber historiae Francorum* večinoma pripoveduje o boju Frankov (*Franci*) zoper *Austrasii et Burgundiones*,⁴⁹ so v res močno skrajšanem besedilu dunajskega rokopisa porazili Hildebertovo vojsko (*exercitus Childeberti*).⁵⁰ Tako v dunajskem rokopisu sistematično izključevanje Avstrazijcev pripelje do že omenjenega sklepa, da je Klotar II. prevzel oblast le v Nevstriji in Burgundiji.

⁴⁴ Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 99r: »Franci autem super Niustriam et Burgundiam Chlotharium regem fecerunt« prim. *Liber historiae Francorum* c. 40, izd. Krusch 310, kjer različica dunajskega rokopisa ni upoštevana: »Burgundiones et Austrasii, cum reliquis Francis pace facta, Chlotharium regem in totis tribus regnis in monarchiam elevaverunt.«

⁴⁵ Kot izdajo različice *Liber historiae Francorum* v kodeksu Dunaj, ÖNB lat. 473 prim. digitalno izdajo: Drei fränkische Geschichtsbücher aus der Karolingerzeit, ki bo kmalu objavljena na domači strani Inštituta za raziskovanje srednjega veka Avstrijske akademije znanosti (Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften).

⁴⁶ Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 107r/107v, prim. *Liber historiae Francorum* c. 35s, izd. Krusch 304ss.

⁴⁷ *Liber historiae Francorum* c. 35, izd. Krusch 304.

⁴⁸ Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 108v.

⁴⁹ *Liber historiae Francorum* c. 36, izd. Krusch 305: »Cum haec agerentur, et aurora diei initium daret, inruerunt Franci cum strepitu tubarum super Austrasios et Burgundiones dormientibus cum Fredegunde vel Chlothario parvulo interfeceruntque maxima parte de hoste illo, innumerabilis multitudo, maximus valde exercitus, a maiore usque ad minorem.«

⁵⁰ Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 98r: »Fredegundis vero Chlotharium portans in brachio valde mane inruerunt super exercitum Childeberti.«

Toda tudi po tem so v *Liber historiae Francorum* skrbno prikrivali avstrazijski delež pri frankovski zgodovini. Tudi v dunajskem rokopisu je slavna zgodba, v kateri Dagobert I., sin Klotarja II., v boju proti Sasom pride v hudo stisko in prosi svojega očeta Klotarja, naj mu pride na pomoč.⁵¹ Klotar se takoj odpravi, da bi stal ob strani svojemu sinu, prestopi Ren, ob prihodu pa ga pozdravijo z bučnim vzklikanjem. Ko vodja nasprotnih Sasov, Bertoald, sliši hrup, povpraša po razlogu in ko ga izve, Franke ozmerja kot lažnivce, ki jih je strah oropal razuma. Slišal naj bi bil namreč, da je Klotar že mrtev. Klotar *lurico indutus, galea in captite crines cum canicie variatas obvolutas*, je bil navzoč in ko to sliši, sname čelado in razgali svoje *caput regis*.⁵² Po besedni bitki z Bertoaldom sam začne bitko, ubije Bertoalda in premaga Sase. V ne več popolnoma sodobnih zgodovinskih raziskavah so to epizodo pogosto uporabili, da so ilustrirali merovinško blagoslovljenost dolgolasih kraljev (*reges criniti*).⁵³ V kodeksu 473 pa naj bi epizoda najbrž še enkrat prikazala prednost in uspeh nevstroburgundskega/zahodno-frankovskega vladarja. Da bi to zgodbo lahko povedali na ta način, pa so morali rešiti še nek problem. Klotar je namreč prišel na pomoč svojemu sinu Dagobertu kot avstrazijskemu vladarju. Tako je na začetku poglavja o spopadih s Sasi v *Liber historiae Francorum* zapisano, da je Klotar Dagoberta *una cum Pippino duce in Auster regnaturum direxit. Austrasii vero Franci superiores congregati in unum Dagobertum super se regem statuunt*.⁵⁴ To seveda ni bilo združljivo s konceptom prikaza zgodovine v dunajskem kodeksu. V uredništvu so zato ta del besedila uredili na novo. Če besedilo primerjamo s pariškim rokopisom, v katerem je na tem mestu dobesedno besedilo, ki ga je izdal Krusch, se poglavje v njem in tudi v različici dunajskega kodeksa začne z Dagobertovim rojstvom.⁵⁵ Ob omembi njegovega rojstva so v dunajskem rokopisu obdržali pozitivno karakterizacijo Dagoberta, popolnoma pa manjka podatek, da je bil skupaj s Pipinom poslan v Avstrazijo in v Avstraziji povzdignjen v kralja. Šele v zvezi z mobilizacijo proti Sasom je naknadno mimogrede omenjeno, da je kralj, v stavku *Dagobertus, interea rex, hostilem exercitum contra illos [Sasom] praeparavit*.⁵⁶ Domnevamo lahko, da se je za tem redefiniranjem Frankov (*Franci*) s prikrievanjem avstrazijske identitete v merovinški zgodovini skrivala strategija, ki se zelo dobro ujema s kontekstom kratke vladavine Karla Plešastega v *regnum Lotharii*. S tem, da so *Gesta regum Francorum* zožili tako, da so jih definirali z nevstrijskimi kralji in glede na njih, je povezano tudi to, da so do Rena razširili dežele, ki so jih nevstrijski kralji zavzeli, obdržali in jim vladali. Ta prav radikalna nova interpretacija *Liber historiae Francorum* se odlično ujema s kratko stopnjo v zgodovini zahodnofrankovskega kraljestva. Leta 869 je zahodnofrankovski vladar Karel Plešasti vkorakal v kraljestvo svojega pravkar umrlega nečaka Lotarja II. V Metz u se je dal okronati za kralja *regnum Lotharii*, vendar je moral obširne dele tega kraljestva že po enem letu odstopiti svojemu bratu Ludviku Nemškemu.⁵⁷ Knjiga zgodovine je bila najbrž del obširnih prizadevanj, da bi legitimirali Karlovo oblast v tem *Regnum* v tem prav kratkem času. Zato so bili v *Liber historiae Francorum* Avstrazijsci, prebivalci vzhodnega merovinškega kraljestva,

⁵¹ *Liber historiae Francorum* c. 41, izd. Krusch 311ss.

⁵² *Liber historiae Francorum* c. 41, izd. Krusch 313.

⁵³ O dolgolasih kraljih prim. Maximilian Diesenberger, Hair, sacrality and symbolic capital, v: *The Construction of Communities in the Early Middle Ages*, ur. Richard Corradini/Max Diesenberger/Helmut Reimitz (*The Transformation of the Roman World* 12, Leiden/New York 2002) 173–227; o zgodbi o Klotarjevem junaškem dejanju ibid. 201ss; o obširni kritiki koncepta merovinške »blagoslovljenosti kraljev (Königsheil)« v historiografskih virih merovinške dobe gl.: Diesenberger/Reimitz, *Zwischen Vergangenheit und Zukunft*.

⁵⁴ *Liber historiae Francorum* c. 41, izd. Krusch 311.

⁵⁵ *Liber historiae Francorum* c. 41, izd. Krusch 311; Pariz, BN lat. 10911, fol. 39r/39v; Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 99r.

⁵⁶ Dunaj, ÖNB lat. 473, fol. 99r.

⁵⁷ Gl. Janet Nelson, *Charles the Bald* (London 1992) 221–230.

izbrisani iz frankovske zgodovine. Prikrivanje avstrazijske identitete frankovskih kraljev, elit in pokrajin v merovinški zgodovini pa ni bilo v tolikšni meri namenjeno neposredni *damnatio memoriae* avstrazijske identitete merovinške zgodovine. Veliko pomembnejši je bil učinek, ki so ga dosegli z njihovo izključitvijo: ker je merovinška zgodovina postala zgodovina, ki so jo pripovedovali izključno z vidika kraljev v zahodnih središčih kraljestva, so s tem razširili vse do Rena tudi dežele, ki so jih ti kralji zavzeli in jim vladali. V kontekstu političnih sporov leta 869 je lahko zgodovina, kot jo pripoveduje dunajski rokopis *Liber historiae Francorum*, pokazala predvsem eno: *Regnum Lotharii*, ki ga je Karel Plešasti pravkar zavzel, je bilo pravzaprav že od nekdanj del zahodnofrankovskega kraljestva Karla Plešastega, projiciranega nazaj v merovinško zgodovino.

Kratka predstavitev dunajskega kodeksa in konteksta njegovega nastanka nas ne sme voditi naprej v detajle rokopisnega izročila historiografskih besedil.⁵⁸ Vendar je lahko dunajski kodeks dober primer, kako je mogoče že v zgodnjerednjeveškem izročilu neke knjige zgodovine Frankov najti številne različne frankovske zgodovine in zasnute identitet. V zvezi z vprašanjem frankovske identitete (identitet) v zgodnjem srednjem veku pa se mi zdi pomembne predvsem tri ugotovitve o odnosu historiografije in identitet merovinške in karolinške dobe, ki jih lahko ob koncu lepo navežemo na predstavitev tega kompendija. Prvič, kontekst oblikovanja zgodovinskega dela lahko opozori na to, da so zasnute identitet v zgodnjem srednjem veku situacijsko pogojeni.⁵⁹ Konec koncev oblast Karla Plešastega v kraljestvu njegovega nečaka ni trajala niti eno leto in zato tudi niso posegali naprej v specifično zasnovo kompendija.⁶⁰ Ob tej situacijski pogojenosti pa lahko opazimo tudi, da je bil pojem Franki še proti koncu 9. stoletja na razpolago in v osnovi odprt. V zgodovinskem kompendiju, ki je temeljil na historiografski definiciji Frankov v *Liber historiae Francorum*, je kljub vsemu še okoli leta 870 z imenom Franki povezan nek popolnoma nov koncept identitete. Tako situacijska vezanost kot tudi razpoložljivost sta bili najbrž povezani s splošnimi strategijami ustvarjanja identitet v zgodnjem srednjem veku. Prav tako kot je pri Gregorju iz Toursa izključena neka možna predzgodovina frankovskih kraljev izven Galije, so tudi v dunajskem kompendiju iz frankovske zgodovine izključeni Avstrazijci. Zdi se, da temeljna strategija ustvarjanja identitete tako v 6. kot tudi še v 9. stoletju ni bila prizadevanje za različnost, temveč za integracijo. Tukaj se zgodnjerednjeveško prisvajanje zgodovine bistveno razlikuje od njegove sodobne instrumentalizacije.⁶¹ Medtem ko je imela predstava, da se svet deli na ljudstva, pri ustanavljanju sodobnih nacionalnih držav že dolgo tradicijo, so jo v zgodnjem srednjem veku šele pravkar razvili.⁶² »Politični in kognitivni dosežek«, da so ime Franki izpolnili s skupno zgodovino

⁵⁸ O tem prim.: Reimitz, *The art of truth*, o še enem izročilu osnovne skupine *Liber historiae Francorum*, *Continuationes Fredegarii in Annales regni Francorum*: Reimitz, *Der Weg zum Königtum*.

⁵⁹ Patrick Geary, »Ethnic Identity as a Situational Construct in the Early Middle Ages,« *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 113 (1983) 15–26; Janet Nelson, *Frankish identity in Charlemagne's Empire*, v: *Franks, Northmen and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, ur. Ildar Garipzanov/Patrick Geary/Przemysław Urbanczyk (Leiden 2008, v tisku).

⁶⁰ Prim. Reimitz, *The art of truth* 98–103.

⁶¹ O tem prim. tudi prispevke Walterja Pohla, Pavline Rychterove in Herwiga Wolframa v tej številki *Zgodovinskega časopisa*.

⁶² Ta vprašanja so v središču projekta Wittgensteinove nagrade o etničnih identitetah v zgodnjerednjeveški Evropi (nagrajenec Walter Pohl) na Inštitutu za raziskovanje srednjega veka Avstrijske akademije znanosti (Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), ki ga financira avstrijski Sklad za podporanje znanstvenega raziskovanja (Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung); o zgodovini raziskav prim. pregled Walterja Pohla, »Tradition, Ethnogenese und literarische Gestaltung: Eine Zwischenbilanz,« v: *Ethnogenese und Überlieferung. Angewandte Methoden der Frühmittelalterforschung*, ur. Karl Brunner/Brigitte Merta (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien/München 1994) 9–26; id., *Telling the difference. Signs of ethnic identity*, v: *Strategies of Distinction. The Construction of Ethnic Communities*, ur.

in njeno pripoved zasidrali v skupnem spominu,⁶³ je bil še v karolinški dobi povezan z vrsto prav različnih poskusov. Šele v teh sporih glede integracijske sposobnosti različnih modelov in konceptov so se ustvarili vzorci etničnih in nacionalnih identitet, ki jih je zahod v naslednjih stoletjih uspešno razvijal naprej.

Prevod iz nemščine Veronika Pflaum

Zusammenfassung

Geschichte und Identität der fränkischen Reichen der Merovingen und Karolingen

Helmut Reimitz

Es gibt wohl wenige historische Epochen, die – wie die fränkische – für so viele und unterschiedliche Identitätswürfe als historische Projektionsfläche verwendet wurden. Vor allem in dem Prozeß der »Etablierung der europäisch geprägten Nationalstaaten« ab dem 18. Jahrhundert orientierte sich die Stilisierung der frühmittelalterlichen Franken und ihrer Reiche als perfekte Vorfahren der Franzosen oder der Deutschen häufig mehr an gerade aktuellen Ansprüchen als an der historischen Realität.

Doch sollte bei aller Kritik an den weitgehenden Konstruktionen in nicht ganz so modernen Geschichtsbildern nicht übersehen werden, wie sehr diese Aneignungen auch auf Auseinandersetzungen um Identität und Identifikation beruhen, die schon im frühen Mittelalter einsetzten. Allerdings fanden damals die Auseinandersetzungen um die Bedeutung und Aneignung des Frankennamens im Rahmen vollkommen anderer Bedingungen statt. So ging es etwa zur Karolingerzeit weniger um Franken, die es in einer weit zurückliegenden Vergangenheit hätte geben sollen, sondern vor allem um Franken, die es in der Gegenwart und in der Zukunft geben sollte. Im Zusammenhang mit den umfassenden Legitimationsbemühungen nach der Usurpation des Königtums durch die Karolinger um 751, wurde der Frankenbegriff in der karolingischen Historiographie vor allem affirmativ verwendet, um breiten Konsens mit der Königsherrschaft der Karolinger zu vermitteln. Aufbauend auf dem großen politischen Erfolg Karls des Großen zeichnet sich in diesen Texten mit dem affirmativen Gebrauch des Frankennamens auch seine Etablierung als Schlüsselbegriff gelungener politischer Integration ab. Im Zusammenhang mit diesem Prozeß sind allerdings zwei seiner Elemente häufig übersehen worden. Zum einen, daß diese Verwendung des Frankennamens keineswegs bruchlos auf seinem Gebrauch in der Historiographie der Merowingerzeit aufbaut, sondern eine eigene Phase seiner Aneignung darstellt. Zum anderen ist oft wenig beachtet worden, daß sich eben durch diese Durchsetzung des Frankennamens als Schlüsselbegriff gelungener politischer Integration schon bald auch die Auseinandersetzungen um seine Bedeutung im karolingischen Imperium intensivierten.

Das läßt sich besonders an den Überlieferungszusammenhängen der Texte der karolingischen Historiographie beobachten. Häufig sind sie mit anderen historiographischen Texten als fränkische Geschichtsbücher überliefert, in denen sie mit verschiedenen Vorgeschichten verbunden wurden. Dabei

Walter Pohl/Helmut Reimitz (The Transformation of the Roman World 2, Leiden/Boston/New York 1998) 17–70; več o tem: id., The construction of communities and the persistence of a paradox, v: The Construction of Communities in the Early Middle Ages, ur. Richard Corradini/Max Diesenberger/Helmut Reimitz (The Transformation of the Roman World 12, Leiden/New York 2002) 1–16; id., Ethnicity, Theory and Tradition: A Response, v: On Barbarian Identity: Critical Approaches to Ethnogenesis Theory, ur. Andrew Gillett (Turnhout 2002) 221–240; id., Aux origines d'une Europe ethnique: Identités en transformation entre antiquité et moyen âge, v: Annales: Histoire, Sciences sociales 60/1 (2005) 183–208; id., Identität und Widerspruch: Gedanken zu einer Sinngeschichte des frühen Mittelalters, v: Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters, ur. Walter Pohl (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 9, Wien 2004) 23–36; prim. tudi Herwig Wolfram, Auf der Suche nach den Ursprüngen, v: Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters, ur. Walter Pohl (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 9, Wien 2004) 11–22; Patrick Geary, The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe (Princeton and New York, 2002).

⁶³ Pohl, Identität und Widerspruch 33.

ist die karolingische Erfolgsgeschichte nicht nur mit sehr unterschiedlichen Erzählungen der frühen fränkischen Geschichte verbunden worden, sondern auch noch im neunten und zehnten Jahrhundert mit teilweise miteinander konkurrierenden Entwürfen fränkischer Identität.

In der modernen Geschichtsforschung sind die Unterschiede und vor allem die Konkurrenz dieser Entwürfe fränkischer Identität in den Geschichten oft wenig beachtet worden, was wohl auch mit dem Bemühen zusammenhing, eine Geschichte der Franken zu schreiben. Doch läßt sich in der Vielfalt der historiographischen Überlieferung der Karolingerzeit auch beobachten und verfolgen, mit welcher unterschiedlichen Experimenten noch im neunten und zehnten Jahrhundert die politische wie kognitive Leistung verbunden war, den Frankennamen mit gemeinsamer Geschichte zu erfüllen und ihre Erzählung in einer gemeinsamen Erinnerung zu verankern. Doch gerade für die Erforschung von gentilen oder ethnischen Identitäten und Staatsgründungen in mittelalterliche Europa scheint es wichtig, die Vielfalt und Konkurrenz dieser Bemühungen stärker in den Blick zu bekommen. Vielfach sind in diesen Auseinandersetzungen um die Integrationsfähigkeit verschiedener Modelle und Konzepte, die mit dem Frankennamen verbunden wurden, auch Muster ethnischer und nationaler Identitäten geschaffen worden, wie sie das Abendland in den folgenden Jahrhunderten erfolgreich weiterentwickelte.